

Johannes Møllehaves prædiken 6. søndag efter trinitatis

Taler

Johannes Møllehave
Præst og forfatter

Omstændigheder

Hverken dato eller sted kendes, hvorfor dateringen er bogens udgivelsesår

Prædikentekst

Matthæusevangeliet kapitel 5, vers 20-26

En af Blichers kendteste noveller hedder *Præsten i Vejlbye*. Det er den første egentlige kriminalhistorie på dansk. Den er bygget over en virkelig tildragelse: anklagen mod præsten Søren Hansen Qvist, som i 1626 blev uskyldig henrettet for drabet på en tjenestekarl.

Hans søn fik senere sagen taget op. Retten påviste, at der var blevet vidnet falsk imod præsten, at der var tale om et justitsmord.

Blicher fortæller historien på sin egen måde.

Han vælger, som i sin berømteste novelle om landsbydegnen Morten Vinge, dagbogen som udtryksform.

Men det er ikke præstens dagbog vi læser, det er derimod Erik Sørensens. Erik Sørensen er lige blevet herredsfoged, dommer, på egnen. Han forelsker sig i præstens datter Mette, og de er ved at planlægge brylluppet, da præsten anklages for mord.

Det er den velhavende gårdejer Morten Bruus, som rejser anklagen mod præsten. Han har tidligere selv friet til præstens datter og fået nej.

Præsten har haft Morten Bruus' bror, Niels Bruus, ansat som karl på gården. Niels Bruus er fræk og doven – og præsten er en overordentlig hidsig mand. Ved en bestemt lejlighed løb hidsigheden så stærkt af med ham, at han slog karlen

med en spade. Niels Bruus faldt om på jorden, men rejste sig siden og flygtede ud over præstens mark.

Siden har ingen set ham.

Morten Bruus går til herredsfogeden Erik Sørensen og anklager præsten for mord. Erik Sørensen, som i forvejen har haft et par ubehagelige oplevelser med Morten Bruus (der har forsøgt at bestikke ham i en sag om et markskel), siger, at det er dyrt at anklage en uskyldig for et mord. Morten Bruus siger, at han har vidner som har set præsten grave i haven ved nattetid. Han er ikke i tvivl om, at det er broderens lig, præsten har forsøgt at skaffe sig af med.

Erik Sørensen er først afvisende over for at gå med Bruus til svigerfaderen med en kendelse om, at haven skal undersøges. Men Morten Bruus har en velberegnet bemærkning:

“Præst eller ikke præst,” råbte han, “der står skrevet: du skal ikke slå ihjel! Der står også skrevet: øvrigheden bærer ikke sværdet forgæves. Vi har jo lov og ret i landet; og en morder kan ikke undgå sin straf, om han så havde stiftamtmanden til svigersøn.”

Pointen er velberegnet og gør sin sviende virkning. Objektivt må dommeren jo være ganske enig med Morten Bruus, men helst undgik han at forlange svigerfaderens mark og have undersøgt. Men da vidnerne påstår, de har set præsten grave noget ned i nattens mulm og mørke, er han nødt til at bøje sig.

De går sammen til præsten Søren Qvist. Det er Morten Bruus der fører ordet:

“Folk siger, at I har slået min broder ihjel, og gravet ham ned i Eders have; her kommer jeg med herredsfogeden for at lede efter ham!”

Man mærker den triumferende ondskab: “Folk siger, at I har slået min broder ihjel, og gravet ham ned i haven.” Men det er jo ikke det vidnerne har sagt. De har kun sagt, at de har set præsten grave ved nattetid, på grund af mørket kunne de ikke se hvad han foretog sig. Men folk siger ... Det er straks en mere grim anklage, end hvis det kun var Morten Bruus, som sagde det – hvad det altså er.

“Her kommer jeg med herredsfogeden,” det vil sige med retten. Men samtidig er

der en finte i formuleringen: Det er ikke svigersønnen der kommer, det er dommeren...

Præsten har god samvittighed. Min have og hele mit hus står jer åbent, siger han. De kan undersøge hvad de vil, og grave hvor de vil.

"Morten Bruus gik nu foran øster hen i haven til tornehækken; vi andre bagefter, tillige med præstens folk, hvem han selv havde ordret til at komme med spader og grebe. Klageren stod noget og så sig omkring, indtil vi havde nået ham. Da pegede han på et sted, og sagde: "Her ser ud til at være gravet for ikke længe siden; her må vi lede!" – "Grav!" råbte præsten vredt. Folkene grov, og Bruus, som syntes, det gik ikke hurtigt nok, rev spaden fra en af folkene og arbejdede med ivrighed. Da de var kommet et par spadslag ned, var grunden så fast, at man tydeligt så, her ikke havde været gravet for nylig – måske ikke i mange år. Vi glædede os alle – på én nær – og præsten allermest; han begyndte allerede at triumfere over sin anklager, og sagde spottende til ham: "Fandt I noget, I æresskænder?""

Det hele er altså optegnet af Erik Sørensen i dagbogen, men vi føler, at vi er med på stedet. Vi mærker præstens gode samvittighed, det er ham selv som mobiliserer tjenestefolk til at være med til at grave hvor som helst, Morten Bruus ønsker det. Da han første gang udpeger et sted, er det præsten der vredt råber: "Grav!"

Han ved jo, der ikke er noget at finde.

Anklagerens ivrighed er også understreget ved at han skubber de andre til side og selv graver for.

Bruus spørger vidnet, om han husker hvor han så præsten i natten, sådan cirka, vidnet peger på et nyt sted i haven.

Gravningen begyndte atter.

"Jeg stod ret rolig og veltilfreds og talte med præsten om denne sag, og den straf, til hvilken klageren havde gjort sig skyldig, da en af karlene råbte: "Jesus Kors!" Vi så derhen – en hattepuld var kommet tilsyne. "Her finder vi nok den, vi leder efter!" skreg Bruus: "det er Nielses hat, den kender jeg."

Da var det mig, som alt mit blod blev til is; mit hele håb blev med ét slået til jorden. "Grav! grav!" råbte den skrækkelige blodhævner, idet han selv anstrengte sig af alle livsens kræfter. – Jeg så til præsten; han var bleg som et lig; men hans øjne vidt opspilede og ufravendt hæftede på det rædselsfulde sted. – Atter et skrig; en hånd ligesom strakte sig op af jorden mod de gravende. "Se!" råbte Bruus: "han rækker efter mig; ja bi lidt, broder Niels! Hævn skal du få!"

Dommeren ser nu hele sagen tabt.

Liget er slået til ukendelighed over ansigtet, men den ring Niels bar i det ene øre sidder som et nærmere kendetegn, hvor den plejede at sidde.

Præsten bliver sat i fængsel.

Han ransager sig selv, og aflægger tilståelse for sin svigersøn. Ganske vist ved han ikke, at han har gravet liget ned i haven. Men for det første må han tilstå sin hidsighed. Han har en gang dræbt en hund i vrede, og som student i Tyskland blev han hidsig og udfordrede sin modpart til duel og dræbte ham. Desuden har han hele livet været søvngænger. Flere gange har han gjort mærkelige ting i søvne, f.eks. har han en nat været ovre i kirken efter en bog, han havde glemt – den lå på værelset næste morgen!

Og når vidnerne nu har set hans grønne slåbrok i haven, må han vel også denne gang have handlet i søvne.

Den retskafne dommer forsøger at redde sit forhold til Mette; han tilbyder at hjælpe præsten til flugt.

Men Søren Qvist vil ikke flygte. Han vil tage sin straf: henrettelse ved halshugning.

Dommeren Erik Sørensen mister sin elskede. Svigerfaderen bliver dødsdømt og Erik Sørensens optegnelser slutter: "og imorgen – på Ravnehøj."

Mere har han ikke kunnet nedskrive. Her ender hans optegnelser, resten har været for grumt.

Men én god bevidsthed har han midt i sin tragedie: Retfærdigheden skete fyldest. For liv skal der bødes med liv, også selv om morderen er dommerens svigerfar.

Tragedien ødelagde Erik Sørensen, men han klyngede sig i sin desperation til retfærdigheden.

Blicher har en besk pointe tilbage.

For da dagbogen ender her, fortsætter novellen med en andens optegnelser. Det er Ålsø-præsten i nabosognet, som noterer hvordan han gav sin kollega, den dødsdømte Søren Qvist, den sidste nadver før henrettelsen.

Henrettelsen fandt sted i Ålsø-præstens 17. embedsår.

Der er kraft og styrke i hans skildring af mødet med nabopræsten lige før halshugningen på Ålsø mark, en henrettelse der blev overværet af flere tusinde mennesker.

21 år efter henrettelsen, da Ålsø-præsten har været præst i 38 år, dukker en fremmed op i hans præstegård ved juletid, en landstryger som er kommet fra Tyskland og som nu spørger, hvordan Søren Qvist har det. Ålsø-præsten fortæller den fremmede, at Søren Qvist blev halshugget for mordet på sin tjenestekarl Niels Bruus, hvis lig blev fundet i præstens have.

Da giver den fremmede sig til kende. Han er Niels Bruus!

Hans bror havde betalt ham penge for at flygte ud af landet. Han havde gravet et lig op, sat Niels' ring i dets øre, givet det Niels' tøj på, og gravet det ned i præstens have efter at have stjålet præstens grønne slåbrok, som derefter var blevet hængt tilbage. Den hjemvendte Niels Bruus går ud til herredsfogeden og fortæller ham hele sammenhængen og novellen slutter: "Herredsfogeden fik en rørelse, og døde inden ugens ende; men Niels Bruus fandtes tirsdag morgen liggende død udenfor Ålsø kirkedør, på den salige Søren Qvists grav."

Hvad vil Blicher med den historie?

Et af de første notater i novellen lyder: Hver mands dom kommer af herren.

Men er det ikke en ironisk bemærkning, når dommen i historien nu er det rene justitsmord. Er Gud ligeså upålidelig en dommer som Erik Sørensen, der dømte Søren Qvist til døden?

Man har talt om at novellen betød noget med hensyn til at få dødsstraffen afskaffet i Danmark, og man har fremhævet at den betød, at man fik et grundigere ligsyn. For havde dommeren ladet liget undersøge bedre, havde man måske blandt andet kunnet bevise, at ringen i øret ikke havde siddet på sin plads i de mange år, at den døde altså ikke kunne være Niels Bruus.

Det kan jo være fortjenstfuldt, at Blicher opnåede så vigtige ting med historien, men det er vel ikke derfor han fortalte den?

Den som skriver dagbog har en begrænset synsvinkel.

Det er ikke til at overskue hele tilværelsen i en dagbog, og man har sin bestemte interesse for, hvad man vil se og hvad man ikke vil se. Med meget få streger får Blicher tegnet både den lidt frygtsomme og pæne herredsfoged og Ålsø-præsten gennem deres måde at føre dagbog på.

Men hovedvægten i novellen ligger i den måde, præsten tager sin dom på.

Ålsø-præsten skriver: "Den henrettede, hvis sjælesørger jeg tilforn havde været, forlangte mig til at besøge sig i fængslet. Og må jeg med sanden sige: at jeg aldrig haver meddelt det hellige sakramente til nogen mere velberedt, angergiven og fuldttroende kristen. Han erkendte selv med inderlig ruelse, at han havde vandret i kødelig sikkerhed, og været et vredens barn, hvis årsag Gud hengav ham i synd og sindsforhærdelse, ydmygede ham dybt, og gjorde ham meget elendig, at han atter kunne oprejses ved Kristus. Han beholdt sin frimodighed lige til det yderste, og holdt på retterstedet til det omstående folk en tale fuld af kraft og salvelse, hvilken han i sine sidste dage havde udarbejdet i fængslet, og lært udenad. Den handlede om vrede og dens skrækkelige følger, med bevægelig anvendelse, på ham selv ... Derpå afklædte han sig, bandt selv for sine øjne, og knælede med foldede hænder; og som jeg havde udtalt de ord "Vær trøstig, kære broder! idag skal du være med frelseren i Paradis!" faldt hans hoved for mestermandens sværd."

Novellens højdepunkt er denne skildring af præstens sidste tale. Der er flere tusind samlet hører vi – så mange er der ikke om søndagen i hans kirke. Den prædiken han holder, tager udgangspunkt i hans eget liv, og det er jo den eneste måde man kan prædike på, og den handler om vreden og dens skrækkelige følger.

Jamen, kunne læseren sige, præsten tager jo fejl, det er jo ikke ham som er morderen!

Og dog er det ham.

Juridisk ikke, men det er ikke det afgørende i hans sidste prædiken på jorden – før mestermandens sværd falder.

Juridisk set viste det sig 21 år efter henrettelsen, at han var uskyldig. Det får hans dommer til at bryde sammen, retfærdighed var for ham det afgørende ord i livet.

Men præsten selv holder en anden prædiken. Havde han vidst det var et justitsmord, ville han dog have fastholdt sin vrede som skyld.

Hvoraf kommer det?

Det kommer af den tekst, der læses i landets kirker i dag.

“I har hørt der er sagt, at den som slår ihjel er en morder, men jeg siger jer, den som taler ondt til sit medmenneske er skyldig for en større domstol, og den som siger til en anden: du har jo ingen tro, du kommer i helvede – han kommer der selv.”

Det er Seidelinernes oversættelse jeg bruger her.

Set fra et juridisk synspunkt er der forskel på et ord og et mord, set fra Bjergprædikenens synspunkt er et ord ofte et mord uden m.

Morderne iblandt os, var der en film der hed.

Vi kan gyse ved tanken om, at der er en morder iblandt os, men hvis vi tager Bjergprædikenens ord alvorligt, er der ikke andet end mordere iblandt os.

Kirken i dag er fuld af mordere. Vi har ikke myrdet med hænder og knive og pistoler – men med ord. Ord som sved og lagde livet øde for dem, vi skulle dele det med. Ord som tog livsmodet fra andre – eller mangel på ord. Tavsheden, når et ord kunne have været en befrielse. Tavsheden, når et ord kunne have bragt glæde.

Hvem har ikke talt nedsættende til eller om andre? Og det er i Bjergprædikenens ord værre end mord.

Derfor skriver Søren Kierkegaard i *Kærlighedens gerninger*: “Jeg vil hellere ankomme til evigheden med tre skriftede mord på min samvittighed, end med al den sladder og bagvaskelse mod mine medmennesker, som ingen anklagede mig for, mens jeg levede – måske man endda inviterer mig ind for at høre det sidste nedsættende, jeg havde at sige om de andre.”

Sladder og bagvaskelse dag ud og dag ind, onde ord, kolde ord, nedrakninger, tilsvininger.

Et ord er et mord uden m.

Og så hed det endda: Hvis jeres retfærdighed ikke overgår farisæernes. Meget kan der siges om farisæere, men de lagde sig aldrig til at sove uden at ransage hver lille handling i dagens løb: Handlede jeg forkert? Holdt jeg loven? Opfyldte jeg min bestemmelse?

Hvordan i alverden skulle vores retfærdighed nogen sinde overgå deres, – at de følte sig bedre end andre, har vi hørt så ofte, at det er det, vi tænker på når vi siger: din gamle farisæer! Men hvad retfærdig lovoverholdelse angår, så var de faktisk også bedre end andre –

Hvordan skal vi så kunne overgå dem i retfærdighed?

Jesus sætter noget over retfærdigheden og det er *medfølelsen*. For ham ligger livet i medfølelsen, og der hvor den svigter – der slår vi ihjel. Der stempler vi hinanden, lukker hinanden inde i hverdagens mange former for helvede, der

forsøger vi at gå farisærens vej: jeg har ret, jeg har ret, jeg er dog retfærdigere end du!

Men det spørger den medfølelse ikke om. Arnulf Øverland siger:

Du skal ikke dømme den, som er sunket i slam!

Du skal si til dit hjerte: Denne gang var det ham.

Og så skal du bøje dit hode i sorg og skam.

Over for domstolen er der nogle der er skyldige og nogle som er uskyldige, men over for Bjergprædikenens ord bliver vi alle lige skyldige – og kommer hver mands dom af herren, så er præsten, som han sagde på retterstedet, lige så skyldig som den skyldigste.

Hvis det er sandt, at jeg er lige så skyldig som morderen, og det handler dagens tekst jo om, om skylden der hæfter til mine nedsættende tanker og ord om de andre, ja, skylden bliver ifølge dagens tekst større, jo mindre min forseelse var, fordi jeg slet ikke opdagede, at min kolde, ligegyldige, barske afvisning af den anden, min lave vurdering af ham, min mangel på medfølelse, var et mord – men hvis det er sandt, hvis vi alle er stillet sådan, så er vi jo alle skyldige til døden.

Ja, og hvad kan den dødsdømte gøre? En eneste ting, det har vi set i film efter film i vores liv, når alt er sagt og gjort, og han sidder i sin celle og venter på henrettelsen, så kan den dødsdømte søge benådning. Han får som regel afslag, både i virkeligheden og på film.

Præsten Søren Qvist vidste ikke af andet end at råbe efter nåden. Hans eget liv havde ikke en retfærdighed, der overgik farisæernes, derfor måtte han gå til den som sagde til røveren: "i dag skal du være med mig i paradiset!"

Paulus siger det sådan i epistelen: I dåben er vi vokset sammen med Kristus. Det betyder, at min skyld forsvandt i dåbens vand, og siden rejstes jeg af dåbens vand for at høre sammen med ham.

Han springer ingen over ved sit nadverbord.

Til hver af os, og til vores skyld, siger han: Dette er mit legeme dette er mit blod – det vil sige det er mig selv, givet for dig, for dit liv.

“Ved himlens port,” siger Luther, “møder jeg engang Moses, og han siger strengt: Har du overholdt min lov? Da svarer jeg: Ja, jeg kender din lov ... den har jaget og forfærdet mig, så jeg til sidst ikke vidste andet at gøre, end at gemme mig bag nåden, og flygte til Jesus Kristus. Der fandt jeg loven opfyldt i ham, som var den fuldkomne kærlighed og den fuldkomne medlidenhed. Og Moses svarer: Så har du forstået min lov ret. Den skulle netop få dig til at gøre, hvad du gjorde. Og så sænker Moses stemmen og siger: Mellem os sagt – jeg er selv kommet her på samme måde.”

Det er den retfærdighed, som overgår farisæernes.

Den hedder nåde og barmhjertighed.

Kilde

Johannes Møllehave: “Hvor kærligheden bor. 60 udvalgte prædikener”, s. 367-378. Lindhardt og Ringhof. 1997

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

6. søndag efter trinitatis, Første tekstrække, Prædiken, Prædikener fra 1900-tallet

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/johannes-mollehaves-praediken-6-sondag-efter-trinitatis>